

Dolny Śląsk

ATLAS TURYSTYCZNY

Dolny Śląsk

ATLAS TURYSTYCZNY

TEKST: MONIKA BRONOWICKA

ORAZ

BARBARA ZYGMĄSKA, ATLAS GÓR POLSKI, © WYDAWNICTWO SBM

MAŁGORZATA BIENIEK I MARCIN BIENIEK, POLSKA. 1001 NAJPIĘKNIEJSZYCH ZAKĄTKÓW, © WYDAWNICTWO SBM

REDAKCJA: ZESPÓŁ WYDAWNICTWA SBM

KOREKTA: MONIKA WRÓBEL

PROJEKT MAKIETY: MARIUSZ DYDUCH

PROJEKT OKŁADKI: AMADEUSZ TARGOŃSKI

OPRACOWANIE GRAFICZNE OKŁADKI: JACEK BRONOWSKI

OPRACOWANIE MAP: KRZYSZTOF TROJAN

SKŁAD, FOTOEDYCJA I OPRACOWANIE GRAFICZNE: JACEK BRONOWSKI

ZDJĘCIA NA OKŁADCE:

front (od góry) – © Jakub Jirsák | Dreamstime.com, © Air Vision | Shutterstock.com;

grzbiet (od góry) – © Locha79 | Dreamstime.com, © Jan Woloszczuk | Shutterstock.com;

tył (od góry) – © Dziurek | Shutterstock.com, © MagMac83 | Shutterstock.com

Copyright for text, cover and layout © Wydawnictwo SBM, 2020

Warszawa 2023

Wydawnictwo SBM Sp. z o.o.

ul. Sułkowskiego 2/2

01-602 Warszawa

www.wydawnictwosbm.pl

ISBN 978-83-8222-864-9

SPIS TREŚCI

KALEJDOSKOP 5

Wstęp (6) • Historia (8) • Geografia (14) • Przyroda (18) • Kultura i sztuka (21) • Mapa (24)

TRASY 27

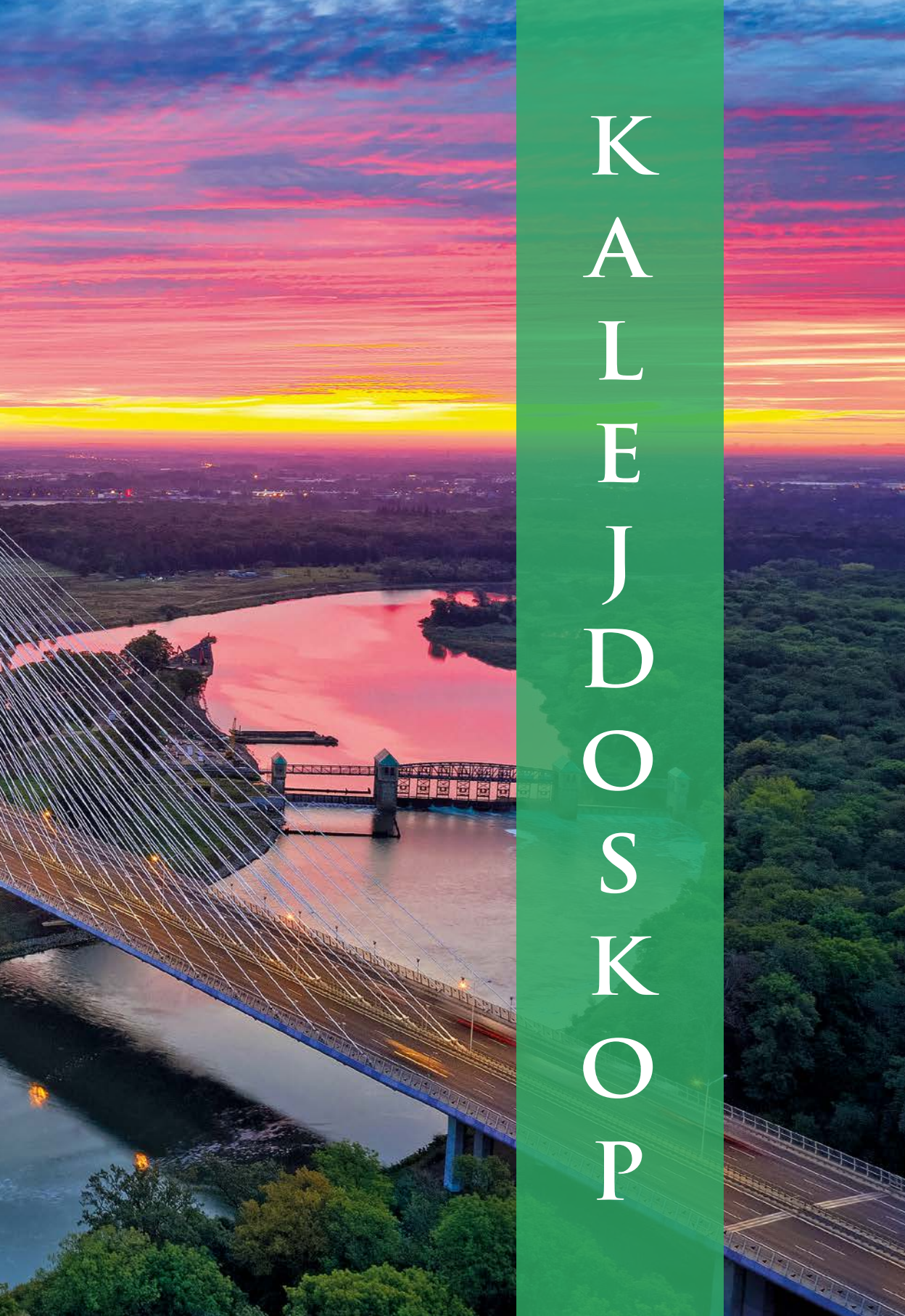
Wrocław (28) • Dookoła Wrocławia (36) • Ziemia kłodzka (40) • Wokół Wałbrzycha i Świdnicy (43)
• Sudety Zachodnie (46) • Dolina Baryczy (50) • Bory Dolnośląskie i Zagłębie Miedziowe (52)

ATLAS OD A DO Z 55

Arboretum Leśne im. Prof. Białoboka w Stradomiu Dolnej (56) • Bardo (57) • Bielawa (59) • Błędne Skały (60) • Bolesławiec (61) • Bolków (63) • Bystrzyca Kłodzka (64) • Chełmsko Śląskie (65) • Chojnik (67) • Cisowa Góra (68) • Dolina Pałaców i Ogrodów (69) • Duszniki-Zdrój (70) • Dzierżoniów (72) • Galowice (73) • Głuszyca (74) • Góry Sowie (75) • Góry Stołowe (76) • Liczyrzepa (79) • Gryfów Śląski (80) • Henryków (82) • Jawor (83) • Jaworzyna Śląska (84) • Jelenia Góra (85) • Kamieniec Ząbkowicki (87) • Kamienna Góra (88) • Karkonosze (89) • Karpacz (90) • Karpniki (92) • Kletno (93) • Kliczków (94) • Kłodzko (95) • Kraina Wygasłych Wulkanów (97) • Krobielowice (99) • Krzeszów (100) • Krzyżowa (101) • Kudowa-Zdrój (102) • Łądek-Zdrój (104) • Legnica (106) • Lubiąż (109) • Lubin (110) • Lubomierz (111) • Lwówek Śląski (112) • Łomnica (113) • Międzygórze (114) • Międzylesie (115) • Milicz (116) • Miłków (117) • Mysłakowice (118) • Oborniki Śląskie (119) • Oleśnica (120) • Oława (122) • Park Krajobrazowy Dolina Bystrzycy (123) • Pieszyce (124) • Pławna (125) • Polanica-Zdrój (126) • Prusice (128) • Rogoźnica (129) • Rudawy Janowickie (130) • Siedlęcin (132) • Sobótka (133) • Sokołowsko (134) • Srebrna Góra (135) • Stawy milickie (136) • Strzegom (138) • Strzelin (139) • Szczawno-Zdrój (140) • Szczeliniac Wielki (141) • Szklarska Poręba (142) • Ślęza (144) • Śnieżka (146) • Śnieżnik i Masyw Śnieżnika (148) • Środa Śląska (150) • Świdnica (152) • Świeradów-Zdrój (154) • Trzebnica (155) • Walim (156) • Wałbrzych (157) • Wambierzyce (159) • Wleń (160) • Wodospad Kamieńczyka (161) • Wodospad Wilczki (162) • Wojanów (163) • Wojsławice (164) • Wołów (165) • Wrocław (166) • Zamek Czocho (181) • Zamek Grodno (182) • Zamek Książ (183) • Ząbkowice Śląskie (184) • Zgorzelec (186) • Ziębice (187) • Złotoryja (188) • Złoty Stok (189) • Żmigród (190) • Żórawina (191)

Odra w okolicach Wrocławia i Most Rędziński

An aerial photograph of a cable-stayed bridge spanning a wide river at sunset. The sky is a vibrant mix of orange, pink, and purple. In the background, a dam is visible across the river. The foreground shows lush green trees and the bridge's structure. A green vertical bar is overlaid on the right side of the image, containing the text 'KALEJDOSKOP' in white capital letters.

K A L E J D O S K O P

W

itajcie na Dolnym Śląsku!

Dolny Śląsk jest usytuowany w południowo-zachodnim zakątku Polski, nad środkową Odrą, na zachód od Wyżyny Śląskiej i Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Obecnie region jest utożsamiany z województwem dolnośląskim, a jego stolicą jest centralnie usytuowany Wrocław – miasto o niezwykłej historii i ciekawej architekturze, które przyciąga turystów z całego świata.

Krajobraz Dolnego Śląska jest bardzo różnorodny – od nizin przez wyżyny po góry. W samym centrum leży Nizina Śląska, którą przecina Odra, nieco dalej na zachód znajduje się porośnięta Borami Dolnośląskimi Nizina Śląsko-Łużycka, na wschodzie płaski krajobraz urozmaicają Wzgórza Trzebnickie, a na północy rozpościera się Obniżenie Milicko-Głogowskie z rzeką Barycz.

Najbardziej urozmaicona jest południowa część regionu, gdzie znajdują się Sudety i Przedgórze Sudeckie. Powierzchnia Przedgórza wznosi się na wysokość 200–350 m n.p.m., podczas gdy średnie wysokości Sudetów są o 300–400 m większe. Geologiczną granicą między tymi dwiema krainami jest potężny sudecki uskok brzeżny, czyli pęknięcie skorupy ziemskiej, wzdłuż którego został wyniesiony blok Sudetów. Te stare góry są również niezwykle różnorodne – każde pasmo odznacza się innym krajobrazem, co wynika ze skomplikowanej budowy geologicznej i ukształtowania powierzchni. W Sudetach są Góry Izerskie o łagodnych zalesionych wierzchołkach, idealne dla miłośników rowerów i narciarstwa biegowego, Rudawy Janowickie ze skalistym krajobrazem, które szczególnie upodobali sobie miłośnicy wspinaczki, Góry Stołowe ze skalnymi labiryntami i wysokie Karkonosze z alpejskim klimatem.

▲ Herb Wrocławia

▼ Przedgórze Sudeckie i Sudety o wschodzie słońca

▲ Wrocław to miasto pełne zabytków; na zdjęciu zimowa panorama Wrocławia z wieży katedry

Sudety są najbardziej uprzemysłowionymi górami w Polsce, głównie dzięki bogactwom naturalnym. Jednocześnie powstała tam bogata infrastruktura turystyczna, której tradycje sięgają XIX w. Na bazie obfitych zasobów wód mineralnych rozwinęło się lecznictwo uzdrowiskowe w Łądku-Zdroju, Cieplicach-Zdroju, Dusznikach-Zdroju i Polanicy-Zdroju.

Najbardziej wartościowe pod względem przyrodniczym tereny chroni Karkonoski Park Narodowy. Drugi sudecki park narodowy utworzono w Górach Stołowych, gdzie natura wyrzeźbiła w piaskowcach tajemnicze postaci i skalne labirynty.

Pod względem zabytków dominuje oczywiście Wrocław, ale prawie wszystkie dolnośląskie miasta, miasteczka i wsie mają ciekawą architekturę i bogatą historię.

Dolny Śląsk jest krainą piękną i różnorodną. Odkrywanie tego magicznego regionu to fascynująca przygoda. Zachwycili się nim w średniowieczu Walonowie, poszukiwacze złota, zachwycała się też księżna Izabela Czartoryska, podróżująca 200 lat temu przez Dolny Śląsk dyliżansem, Fryderyk Chopin marzył o wędrowkach po Górach Stołowych, a Johann Wolfgang Goethe pisał o tej krainie tak: „Od początku miesiąca znajduję się teraz w tym dziesięciokrotnie interesującym kraju, przeszedłem już przez jego masywy, góry i równiny, odkryłem, że tworzy on wyjątkowo piękną, rozsądną i zrozumiałą całość”.

Dolnym Śląskiem zachwycała się także noblistka Olga Tokarczuk, która rozślawia go na cały świat w swojej prozie: „To wielki prezent otrzymać do życia krainę, która nie jest wyczerpująco opowiedziana w języku i kulturze, do której należy. Wszystko trzeba zaczynać od nowa”.

▲ Jednym ze skarbów Dolnego Śląska są uzdrowiska; na zdjęciu Park Zdrojowy w Polanicy

HISTORIA

Przed tysiącem lat w czasach plemiennych i w Polsce pierwszych Piastów Śląsk był jedną krainą i obejmował ziemie pomiędzy Sudetami a doliną Baryczy oraz pomiędzy Nysą Łużycką a rzekami Białą i Brynicą. Nazwa „Dolny Śląsk” pojawiła się w dokumentach po raz pierwszy w XIII w.

Wschodnia granica regionu (pomiędzy Dolnym a Górnym Śląskiem) przebiegała wzdłuż Przesieki Śląskiej, zaznaczanej na mapach historycznych jako zabawny zygzak symbolizujący umocniony wyciętymi drzewami fragment puszczy. Przesieka ta biegła wzdłuż Nysy Kłodzkiej i Stobrawy.

Historia Śląska rozpoczęła się w czasach, kiedy plemiona Polan powoli zaczynały tworzyć swoje państwo. Gdy w Europie Środkowo-Wschodniej kształtowały się pierwsze państwa, Śląsk znalazł się najprawdopodobniej na krótko w granicach Czech, a potem przeszedł w ręce władców Polski. Podczas panowania Bolesława Chrobrego w 1000 r. odbył się zjazd w Gnieźnie, podczas którego we Wrocławiu utworzono biskupstwo.

We wczesnym średniowieczu Śląsk był ważnym regionem nie tylko dla władców Polski, ale też Czech. Rozwijał się prężnie, powstawały miasta i wsie, budowano klasztory, karczowano lasy i rozwijało się rolnictwo.

▲ Herb Piastów dolnośląskich

▼ Do najstarszych zabytków Dolnego Śląska należą kamienne rzeźby kultowe w Masywie Ślęży

▲ Póznoromański kościół św. Idziego z XIII w. to jeden z najstarszych zachowanych zabytków Wrocławia

▼ Henryk VI Dobry (rekonstrukcja średniowiecznej polichromii)

Książę Polski Bolesław Krzywousty obawiał się, że po jego śmierci synowie będą walczyć o władzę, postanowił więc podzielić kraj na dzielnice. Rok 1138, czyli śmierci władcy, stał się początkiem rozbicia dzielnicowego, nowej epoki w historii Polski. Śląsk przypadł najstarszemu synowi, jednocześnie seniorowi i zwierzchnikowi wszystkich braci, Władysławowi II Wygnańcowi.

Panujący w innych dzielnicach książęta postępowali podobnie jak Bolesław Krzywousty, czyli dzielili swoje małe księstwa na jeszcze mniejsze. W obrębie Dolnego Śląska powstały księstwa: wrocławskie, legnicko-brzeskie, wołowskie, świd-

nicko-jaworskie, ziebickie, głogowsko-żagańskie i oleśnickie.

W czasie rozbicia dzielnicowego na wrocławskim tronie zasiadało sześciu władców o imieniu Henryk. Henryk I Brodaty był żonaty z księżną Jadwigą z Andechs, późniejszą świętą i fundatorką wielu klasztorów. Ich syn książę Henryk II Pobożny zginął w bitwie z Tatarami pod Legnicą w 1241 r. Wtedy też Tatarzy podeszli pod Wrocław.

Ostatni z Henryków śląskich, Henryk VI Dobry, zdecydował, że po jego śmierci księstwo nie trafi pod władanie jednoczącego polskie ziemie króla Władysława Łokietka, lecz zostanie przyłączone do Czech. W 1335 r. Śląsk wszedł w skład korony czeskiej. Pod wodzą Piastów jako niezależne pozostawało tylko dość rozległe księstwo świdnicko-jaworskie, ale po śmierci ostatniego władcy z tej dynastii Bolka II Świdnickiego w 1368 r. przeszło w ręce Habsburgów.

W XV w. przez Czechy przetoczyły się wojny husyckie, których areną stał się również Śląsk. Wojny religijne husytów z katolickimi władcami z dynastii Luksemburgów objęły cały region. Po klęsce husytów i zakończeniu działań zbrojnych w regionie zapanował pokój. Śląsk zaczął się rozwijać, w Złotym Stoku wydobywano złoto, w Miedziance miedź, a w okolicach Boguszowa-Gorców srebro. Wrocław stawał się coraz potężniejszym miastem, a w XV stuleciu przeżywał swój złoty wiek. Właśnie w tym czasie Europa zaczęła się obawiać coraz silniejszej Turcji. W bitwie z Turkami pod Mohaczem w 1526 r. zginął król Czech i Węgier Ludwik Jagiellończyk. Jego śmierć oznaczała, że Czechy, a wraz z nimi Śląsk, staną się częścią monarchii Habsburgów ze stolicą w Wiedniu. W dziejach regionu rozpoczęła się nowa epoka.

Tymczasem w Europie rozpoczęła się reformacja. W miastach regionu z Wrocławiem na czele pojawił się protestantyzm. Nowe wyznanie szybko znalazło zwolenników wśród książąt oraz mieszczan i stało się dominujące. Władcy całego państwa – Habsburgowie – byli katolikami, co początkowo nie pozwoliło na dynamiczny rozwój reformacji w regionie. Kiedy Kościół katolicki wraz z katolickimi władcami Europy przeciwstawił się szerzeniu nowych idei i po reformacji nastąpiła kontreformacja, Habsburgowie zaczęli działać. Do Wrocławia sprowadzili zakon jezuitów i oddali mu znaczne tereny. Zakonnicy założyli we Wrocławiu Akademię Leopoldyńską, załóżkę przyszłego uniwersytetu. Piękny barokowy gmach dziś jest główną siedzibą Uniwersytetu Wrocławskiego.

W 1618 r. w Europie wybuchła wojna trzydziestoletnia, w której katolicy walczyli z protestantami. Przeciwno katolickim Habsburgom stanęły państwa protestanckie: Szwecja, Holandia, Dania, Anglia, Szkocja i Francja. Przeciwno swoim katolickim władcom opowiedziały się Czechy i Śląsk. Ostatecznie Habsburgowie wojnę przegrali, ale z powrotem podporządkowali sobie Czechy i Śląsk. Skończyły się swobody wyznaniowe, protestantom zakazano publicznego kultu, a luteranom zezwolono na wzniesienie tylko trzech drewnianych kościołów w Świdnicy, Jaworze i Głogowie, ale poza murami miejskimi. Kilkadziesiąt lat później król szwedzki znów wstawił się za śląskimi protestantami – na mocy ugody altransztadzkiej zwrócono im 104 kościoły i wybudowano sześć nowych, zwanych do dziś Kościołami Łaski.

▲ Świadectwem zawirowań religijnych z XVII w. są dolnośląskie Kościoły Pokoju; na zdjęciu świątynia w Jaworze

▼ Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Jeleniej Górze, jeden z Kościołów Łaski

▼ Car
Aleksander I

▼ Imponująca
twierdza
w Kłodzku
odegrała ważną
rolę militarną
w czasie wojen
napoleońskich

Spokój religijny wrócił dopiero po 1742 r., kiedy król Prus Fryderyk II Hohenzollern najechał na Śląsk i przyłączył go do swojego państwa – spod władzy katolickich Habsburgów Śląsk dostał się we władanie protestanckich Hohenzollernów i znów rozpoczęła się w jego dziejach kolejna epoka.

Tymczasem Europę znów ogarnęły wojny i ponownie Śląsk stał się ich areną. Przeciwno rządzonej przez Napoleona Bonaparte Francji zawiązywały się koalicje, a szale zwycięstw przechylały się to na jedną, to na drugą stronę. Na Śląsku walki miały charakter wojny fortecznej. Wrocław został zdobyty przez Francuzów w 1807 r. i rozpoczęła się w nim okupacja.

W tym samym roku został podpisany pokój w Tylży, w którym Prusy zobowiązały się do wypłacenia Francji wysokiej kontrybucji. Jednym ze sposobów pozyskania na to funduszy była kasata zakonów i przejęcie ich majątków. Kilka lat później w marcu 1813 r. król Prus Fryderyk Wilhelm III wezwał do walki z Napoleonem. Na Śląsk przybył też car Aleksander I, który na kwatery obrał pałac w Pieszcach. W pobliskim Dzierżoniowie zostały podpisane dokumenty zawiązujące szóstą i ostatnią już koalicję antynapoleońską. Krótco potem epoka wojen napoleońskich się zakończyła.

XIX stulecie rozpoczęło się wojnami, a potem przyniosło rewolucję przemysłową. Choć region Dolnego Śląska miał charakter głównie rolniczy, postęp techniki także tam wyraźnie się zaznaczył. Wkrótce Wrocław stał się dużym i nowoczesnym ośrodkiem

przemysłowym. Zaczął się też w sposób różnorodny rozwijać Sudecki Okręg Przemysłowy, w którym rozbudowywano przemysł włókienniczy, w okolicach Wałbrzycha powstawały kopalnie węgla kamiennego i kamieniołomy.

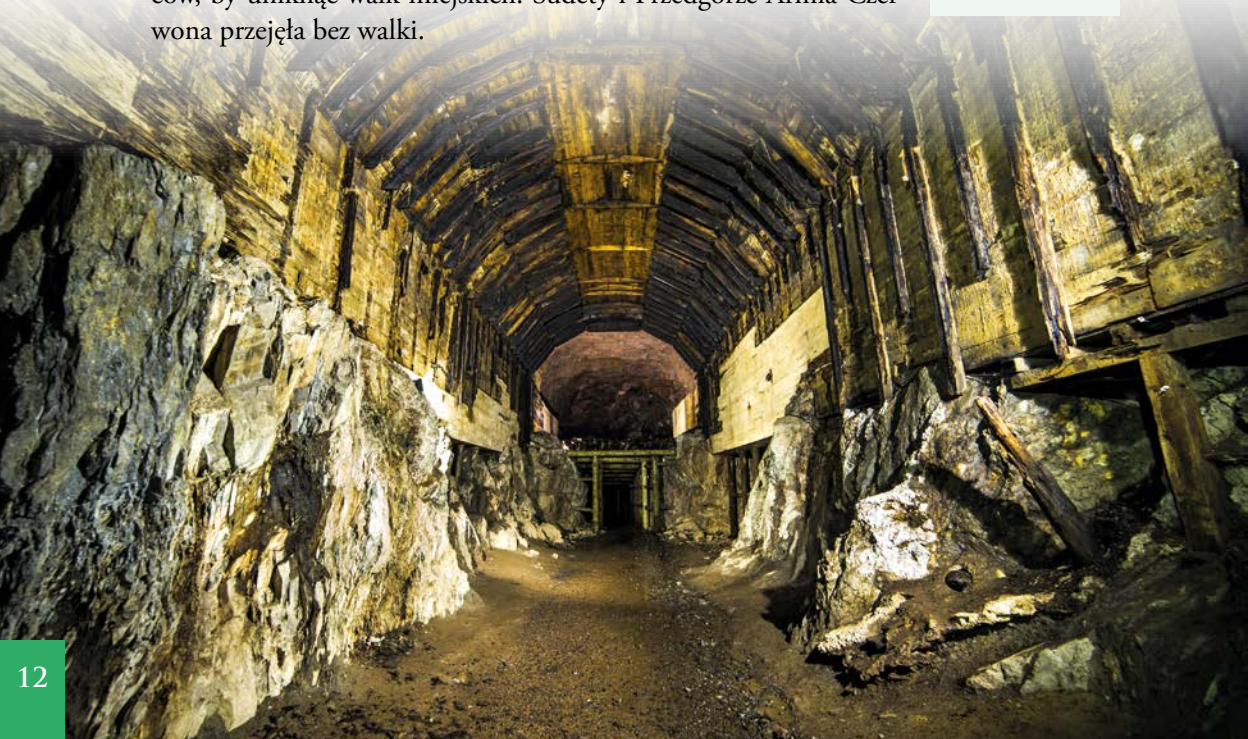
I wojna światowa na Dolnym Śląsku nie przyniosła przełomu. Po dojściu do władzy Adolfa Hitlera najbardziej ucierpieli Żydzi. W czasie nocy kryształowej, czyli pogromu Żydów, wrocławska Nowa Synagoga została spalona. Spłonęły też synagogi w Wałbrzychu, Legnicy i Świdnicy. Zniszczono wiele żydowskich sklepów (nazwa „noc kryształowa” pochodzi właśnie od dużej ilości szkła z tłuczonych witryn). Adolf Hitler bywał we Wrocławiu (nazywanym najwierniejszą twierdzą Hitlera), a jego partia NSDAP miała w mieście ogromne poparcie. Sudety i Przedgórze zamieszkiwali raczej zwolennicy socjalistów niż nazistów.

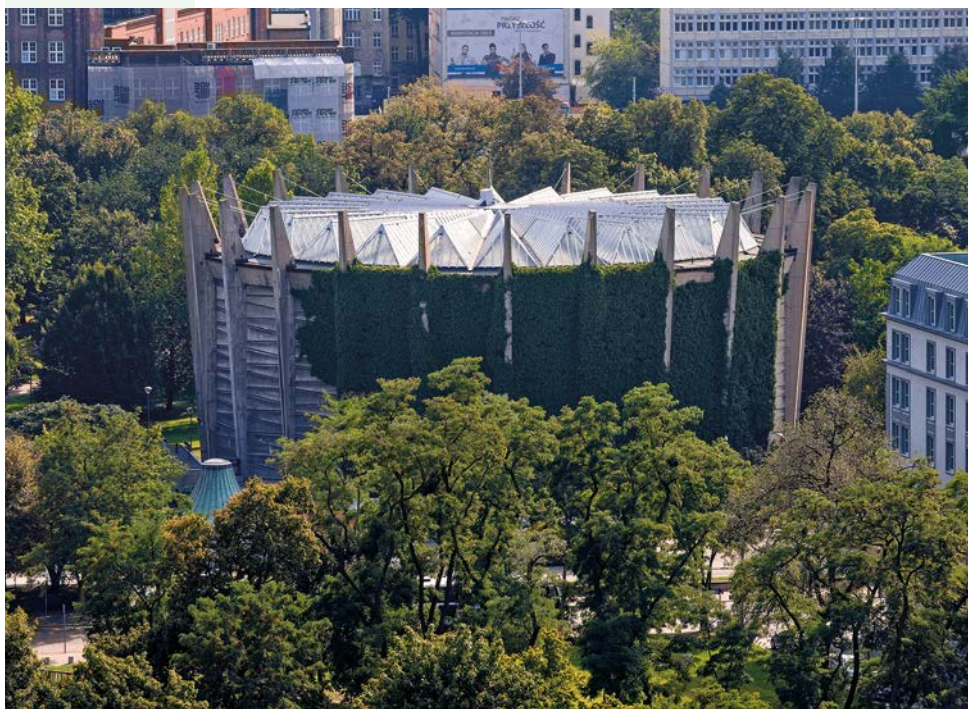
Dolny Śląsk leżał na zapleczu działań wojennych, poza zasięgiem bombowców alianckich, i był uważany za bezpieczny. W Sudetach w magnackich rezydencjach ukrywano zrabowane w czasie wojny dzieła sztuki i przenoszono tam produkcję przemysłową. W Górach Sowich rozpoczęto budowę tajemniczego podziemnego kompleksu o kryptonimie „Riese” o wciąż niewyjaśnionym przeznaczeniu. Pod koniec 1944 r. Armia Czerwona zbliżyła się do Dolnego Śląska, Wrocław ogłoszono twierdzą i w warunkach srogiej zimy nakazano ludności cywilnej go opuścić. Miasto zostało zniszczone w 70%, najbardziej ucierpiały południowe dzielnice wysadzane przez obrońców, by uniknąć walk miejskich. Sudety i Przedgórze Armia Czerwona przejęła bez walki.

▲ Ostrów Tumski we Wrocławiu zniszczony podczas II wojny światowej

▼ Kompleks „Riese” w Górach Sowich; na zdjęciu Podziemne Miasto Osówka

▲ Rotunda
Panoramy
Racławickiej
we Wrocławiu

▼ Wrocławski
Papa Krasnal
to pomnik
Pomarańczowej
Alternatywy

Koniec II wojny światowej był początkiem zupełnie nowej epoki w historii Europy. Przywódcy zwycięskich mocarstw zdecydowali o nowym kształcie świata. Dolny Śląsk stał się częścią Polski, a mieszkający tam Niemcy musieli opuścić swoje domy. Wysiedlono też Polaków mieszkających na Kresach Wschodnich, ponieważ ich ziemie zostały przyłączone do Związku Radzieckiego. Rozpoczęła się wymiana ludności: z Dolnego Śląska wyjechali Niemcy, a na ich miejsce przybyli Polacy z Kresów i z innych miejsc Polski zniszczonych przez wojnę lub w poszukiwaniu nowego życia w powojennej rzeczywistości. Przeniesiono także zbiory Ossolineum i *Panoramę Racławicką*.

Polska wyszła z II wojny światowej nie tylko ze zmienionymi granicami, ale także z komunistycznym ustrojem i uzależniona od potężnego Związku Radzieckiego. Gwarantem takiego status quo były stacjonujące na jej terenie wojska ZSRR. Ogromny radziecki garnizon znajdował się w Legnicy, dlatego też miasto było nazywane małą Moskwą. Przez Dolny Śląsk przetoczyły się fale protestów społecznych drugiej połowy XX w., które szczególnie nasiliły się w latach 80., czyli czasach Solidarności. Wrocław nazywany był wtedy Twierdzą Solidarności, powstała tam też radykalna organizacja antykomunistyczna Solidarność Walcząca i ruch happeningowy Pomarańczowa Alternatywa. Po wielu trudnych latach komunizmu w 1989 r. Polska odzyskała wolność.

GEOGRAFIA

Dolny Śląsk bezpośrednio graniczy z Czechami i Niemcami. To przygraniczne położenie miało znaczenie zwłaszcza wtedy, gdy w wyniku najróżniejszych historycznych wydarzeń zmieniała się przynależność państwowa.

Centralnie usytuowany Wrocław leży na Nizinie Śląskiej w dolinie Odry. Przepływa przez niego pięć rzek: Odra, Oława, Bystrzyca, Widawa i Ślęza. Wokół miasta rozpościerają się pola uprawne, a płaską okolicę przecinają na wschodzie Wzgórze Trzebnickie, formalnie zaliczane do wyżyn, a potocznie nazywane Kocimi Górami. Na północ od Wrocławia rozpościerają się Bory Dolnośląskie, największy w Polsce zwarty kompleks leśny. Nieco bardziej na wschód, pomiędzy Głogowem a Legnicą zlokalizowane jest Zagłębie Miedziowe, w którego krajobrazie dominują kopalnie. O tym, jak wielkie jest bogactwo świata natury Dolnego Śląska, przypomina niesamowita dolina Baryczy, jeden z najcenniejszych obszarów ornitologicznych na świecie. W krajobrazie na południe od Wrocławia dominuje Ślęza, najwyższy szczyt Masywu Ślęży (718 m n.p.m.) należący do Przedgórze Sudeckiego, ale otoczony płaskimi terenami. Można ją określić jako najdalej na północny wschód wysunięty odprysk Sudetów. Masyw wygląda imponująco, zwłaszcza od strony północnej, z terenu Niziny Śląskiej, skąd dokładnie widać jego stożkową sylwetkę wznoszącą się ponad 500 m wyżej od równinnej powierzchni. Góra jest zbudowana z bardzo twardych, odpornych skał, które powstały około 350 mln lat temu. Odsłonięte przed milionami lat, oparły się destrukcyjnej sile procesów wietrzeniowych oraz erozyjnych i tworzą wzniesienie typu twarzielcowego. W skład masywu Ślęży obok góry o tej nazwie wchodzi także leżąca w południowej części Radunia (573 m n.p.m.) oraz umiejscowione po obu stronach Raduni wzgórza Oleszeńskie i Kiełczyńskie. Masyw Ślęży jest zalesiony, a w celu jego ochrony powołano Ślęzański Park Krajobrazowy, w skład którego wchodzi cztery rezerваты przyrody. Im bliżej Sudetów, tym krajobraz Przedgórze Sudeckiego staje się bardziej pofałdowany.

▼ Odra
w centrum
Wrocławia

▼ Widok
z Niziny Śląskiej
na Masyw Ślęży

▲ Odra
w krajobrazie
Niziny Śląskiej

▼ Skala
Słonecznik
w Karkonoszach

Na południe i południowy zachód od Przedgórza, na granicy z Czechami i Niemcami rozpościerają się Sudety. Są to stare góry o zrębowej budowie z licznymi uskokami, czyli pęknięciami skorupy ziemskiej, wzdłuż których zostały wyniesione bloki górskie (Karkonosze, Góry Izerskie, Masyw Śnieżnika). Pomiędzy nimi znajdują się kotliny Kłodzka i Jeleniogórska. Na obszarze Polski wyróżniono Sudety Zachodnie (Góry Izerskie, Karkonosze, Kotlina Jeleniogórska, Góry Kaczawskie i Rudawy Janowickie), Sudety Środkowe (Kotlina Kłodzka, góry: Kamienne, Wałbrzyskie, Sowie, Bardzkie, Stołowe, Orlickie i Bystrzyckie) i Sudety Wschodnie (Masyw Śnieżnika, góry: Bialskie, Opawskie i Złote). Najwyższym pasmem są Karkonosze z najwyższym szczytem Sudetów i jednocześnie Czech – Śnieżką (1602 m n.p.m.). Ze względu na wysokość odznacza się tu piętrowość klimatyczna i roślinna. Przyrodnicze walory masywu spowodowały, że został on objęty ochroną w Karkonoskim Parku Narodowym.

W krajobrazie tych wysokich gór pojawiają się ciekawe formy skalne (Pielgrzymy, Słonecznik, Końskie Łby, Borówczane Skały i szereg innych) oraz kotły polodowcowe, w tym najsłynniejsze Śnieżne Kotły. Obfitość wody sprawia, że z gór spływają liczne strumienie i potoki, tworzące szereg malowniczych dolin. Fragment doliny potoku Szklarka, przepływającego m.in. przez Szklarską Porębę, objęto ochroną w niewielkiej enklawie Karkonoskiego Parku Narodowego. W tym miejscu strumyk przełamuje się przez twarde skały i tworzy jar o stro-

mych zboczach. Na granitowym progu o wysokości ponad 13 m powstał wodospad o charakterystycznym kształcie lejka. W XIX w. przy kaskadzie wybudowano gospodę, która z czasem została przekształcona na schronisko turystyczne, obecnie schronisko PTTK Kochanówka. W Szklarskiej Porębie przy szlaku na Szrenicę znajduje się Wodospad Kamieńczyka, najwyższy w Sudetach. Szczytami Karkonoszy prowadzi czerwony szlak nazywany Drogą Przyjaźni Polsko-Czeskiej, który zaczyna się na Szrenicy, potem wiedzie na Śnieżkę i dalej do przełęczy Okraj. Urozmaicony krajobraz, potrzeba kontaktu z przyrodą w czasie wędrówek po szlakach oraz chęć uprawiania sportów narciarskich powodują, że przez cały rok w Karkonosze ciągną tłumy turystów. Pod górami, po północnej stronie powstało wiele ośrodków wypoczynkowych, stacji turystycznych i narciarskich. Dwa największe ośrodki znajdują się na przeciwległych krańcach karkonoskiego masywu. Po stronie zachodniej jest to Szklarska Poręba, natomiast na wschodzie – Karpacz.

Zmienność sudeckich krajobrazów jest olbrzymia. Każdy masyw górski ma indywidualne cechy, ale najbardziej oryginalną formą odznaczają się Góry Stołowe w Sudetach Środkowych. Pasma zamyka od zachodu Kotlinę Kłodzką i ma kształt trójkąta, którego wierzchołki wyznaczają miejscowości Kudowa-Zdrój, Polanica-Zdrój i Radków. Góry Stołowe jako jedyne w kraju odznaczają się budową płytową. Są zbudowane

▲ Turyści w drodze na Śnieżkę; w dole schronisko Dom Śląski na Równi pod Śnieżką

▼ Skalny labirynt w Górach Stołowych

▼ Logo Parku
Narodowego
Gór Stołowych

▼ Bazaltowe
gotoborze
pod szczytem
Ostrzycy Pro-
boszczowskiej
na Pogórzu
Kaczawskim

wane z ułożonych poziomo piaskowców. Miliony lat temu istniało w tym miejscu płytkie morze, do którego spływające z Karkonoszy i Masywu Śnieżnika rzeki znosiły masy piasku i mułku. Później luźny osad uległ scementowaniu w wyniku działania procesów geologicznych i został wyniesiony bez sfałdowania. W ten sposób wysokie wypiętrzone warstwy piaskowcowe utworzyły płaskie wzniesienia Szczelińca Wielkiego (919 m n.p.m.), Skalniaka (915 m n.p.m.) oraz szeregu innych. Płyty budujące te góry są pocięte siecią pęknięć przebiegających w różnych kierunkach. Spływająca po stoliwach górskich woda stale powiększa szczeliny, dzięki czemu powstały systemy skalnych labiryntów oraz fantastyczne skałki w kształcie grzybów. Znanne są one ze Szczelińca Wielkiego (919 m n.p.m.), Skalniaka (915 m n.p.m.) i Błędnych Skał (850 m n.p.m.). Zespół tych form skalnych jest tak dużą osobliwością, że w celu jego ochrony w 1993 r. powołano Park Narodowy Gór Stołowych.

Jednym z najważniejszych czynników ewolucji geologicznej terenów Dolnego Śląska były wulkany. Trudno sobie to wyobrazić, ale jeszcze kilkanaście milionów lat temu w Sudetach oraz na Przedgórzu Sudeckim dymiły stożki wulkaniczne. Ślady ich obecności można zobaczyć w różnych zakątkach regionu. Występują tu fragmenty zniszczonych wulkanicznych stożków oraz pokrywy bazaltowe będące śladem po wylewach lawy. Pogórze Kaczawskie nazywane jest z tego powodu Krainą Wygaśniętych Wulkanów. Między Jaworem a Wleniem w krajobrazie występują wzniesienia o charakterystycznym stożkowym kształcie, ale o wulkanicznej przeszłości przypominają przede wszystkim skały bazaltowe, z których są zbudowane.

Przez Sudety wiedzie oznakowany czerwono Główny Szlak Sudecki im. Mieczysława Orłowicza, który zaczyna się w Świeradowie-Zdroju (Góry Izerskie), a kończy w Prudniku (Góry Opawskie).

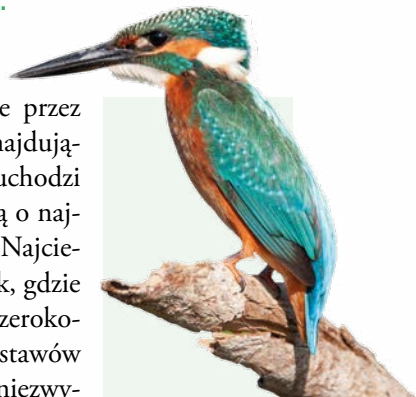
Obszar Sudetów leży w zlewisku trzech mórz – Bałtyckiego, Północnego i Czarnego, a znajdują się tam dorzecza Odry, Łaby i Dunaju, które graniczą ze sobą w Masywie Śnieżnika na Trójmorskim Wierchu.

Sudety to obszar niezwykle bogaty w minerały. Występują tu ametysty, kwarc, piryty, kryształy górskie i wiele innych. Jest to też najbardziej uprzemysłowiony obszar górski w Polsce, a Sudecki Okręg Przemysłowy obejmuje znaczne tereny gór i przedgórza.

PRZYRODA

Środowisko przyrodnicze Dolnego Śląska jest bardzo zróżnicowane, tak jak jego górsko-wyżynno-nizinny krajobraz.

Jedną z ciekawszych rzek regionu jest Barycz, która płynie przez Milicz i Żmigród. Ma 133 km długości, wypływa ze źródeł znajdujących się na wysokości 126 m n.p.m. w Kotlinie Milickiej, a uchodzi do Odry w Wyszanowie na wysokości 74 m n.p.m. Jest rzeką o najmniejszym spadku w Polsce, który wynosi zaledwie 0,37‰. Najciekawszy krajobrazowo i przyrodniczo jest jej środkowy odcinek, gdzie rzeka rozlewa się na dużym obszarze, osiągając nawet 3 km szerokości. W średniowieczu rozlewiska ułatwiły budowę sztucznych stawów hodowlanych, które istnieją do dziś. Rzeką i stawy utworzyły niezwykle ciekawe pod względem przyrodniczym środowisko. W 1996 r. utworzono Park Krajobrazowy Dolina Baryczy, który przyciąga ornitologów z całego świata. Podmokłe tereny upodobało sobie szczególnie ptactwo wodne. Stwierdzono tam około 280 gatunków ptaków, z czego 169 zakłada w tej okolicy gniazda. Żyją tu m.in. czaple, żurawie, bociany, łabędzie, gęsi, kormorany, zimorodki, dzięcioły, rybitwy, czajki, perkozy, mewy, czajki rybitwy, grubodzioby, ibisy, brodziece, sowy, kaczki i bieliki. W stawach hodowane są karpie, w okolicy występuje wiele gatunków gadów i płazów, a także wydry i bobry oraz niezwykle gatunki chrząszczy: kozioróg dębosz i jelonek rogacz. Spora część flory jest związana z wodą: stawy porastają m.in. grążele żółte i grzybienie białe oraz paproć salwinia pływająca. Prawie połowa obszaru parku krajobrazowego to lasy, głównie sosnowe, ale też podmokłe łąki i olsy. Na groblach pomiędzy stawami przed wiekami sadzono dęby – te majestatyczne drzewa stały się symbolem okolicy.

▲ Zimorodek
zwyczajny
(*Alcedo atthis*)

▼ Park
Krajobrazowy
Dolina Baryczy

